

Европейски съд по правата на човека

Ларисис и други срещу Гърция (Larissis and others v. Greece)

Жалби №№ 23372/94, 26377/95 и 26378/94, Reports 1998-I

Решение от 24 февруари 1998 г.

(резюме)*

Чл. 7: принципът за законоустановеност на престъпленията; **чл. 9:** свобода на изповядване на религия; **чл. 14:** забрана за дискриминация при упражняване на правата по Конвенцията

По принцип Конвенцията е еднакво приложима към военнослужещите и към гражданите, но в някои случаи при тълкуването и прилагането на правилата ѝ е необходимо да се имат предвид особеностите на военния живот. Характерните за армията йерархически връзки могат да дадат отражение върху всеки един аспект на отношенията между военнослужещите. Онова, на което в цивилния живот се гледа като на безобиден обмен на идеи, които страните са свободни да приемат или отхвърлят, в рамките на военния живот може да се види като форма на тормоз или като упражняване на недопустим натиск, при злоупотреба с власт. Не всяка дискусия между лица с различен чин по религиозни или други деликатни въпроси би попаднала в тази категория, но при определени обстоятелства предприемането от страна на държавата на специални мерки за защита на правата и свободите на подчинените военнослужещи може да се окаже оправдано.

Факти по делото

По време на разглежданите събития жалбоподателите – Ларисис, Мандаларидес и Сарандис били офицери в едно и също поделение на гръцките военновъздушни сили. И тримата принадлежали към Петдесятната църква – протестантска християнска деноминация, следваща принципа, че евангелизирането е дълг на всички вярващи.

През май 1992 г. Постоянният съд на военновъздушните сили, съставен от петима офицери, от които един юрист, признал тримата жалбоподатели за виновни в извършването на различни прозелитистки действия, предприети в периода 1986-1989 г. На всеки от тях било наложено общо наказание различен срок лишаване от свобода, заменено с глоба и неподлежащо на изпълнение, ако в тригодишен срок не бъдат извършени нови престъпления. Ларисис бил признат за виновен в прозелитизъм по отношение на четирима военнослужещи от поделението. Вторият жалбоподател бил признат за виновен в прозелитизъм спрямо един военнослужещ и спрямо цивилни лица – г-жа Зоунара, семейство

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Байрамис и съседи на това семейство. Сарандис бил осъден за прозелитизъм спрямо трима военнослужещи и цивилното лице г-жа Зоунара.

Съгласно свидетелските показания, депозиранни пред гръцкия съд от военнослужещите – зачислени в поделението на тримата офицери и техни пряко подчинени или пък с по-ниски чинове от тях, жалбоподателите ги въвличали в религиозни дискусии, окуражавали ги да приемат вярванията на Петдесятната църква и да посещават събирания на последователите ѝ. Единият свидетел заявил, че се е чувствал длъжен да участва в тези разговори с по-висшестоящи от него, а другият споделил, че макар и жалбоподателите да били добри и винаги учтиви офицери, опитите им за контакти го притеснявали. Третият свидетел – г-н Кафкас, разпитан едва пред Апелативния съд, заявил, че не е бил принуждаван от първия и третия жалбоподатели да се присъедини към Петдесятната църква, нито е бил въвличан в дискусии на религиозни теми, а сам се е обръщал към тях за такива разговори. Пред първоинстанционния съд бил разпитан неговият баща, който заявил, че след постъпването си в частта, командвана от третия жалбоподател, синът му коренно е променил своето поведение и именно под влиянието на първия и третия жалбоподатели е напуснал Православната църква и е станал последовател на Петдесятната църква. Присъдите им за прозелитистки действия спрямо него не били отменени.

Съгласно показанията на кап. Байрамис, един ден неговият зет – последовател на Петдесятната църква, се нахвърлил срещу съпругата си с думите, че вижда в нея сатаната. Повикали Мандаларидес и самото му идване успокоило буйстващия. След това жалбоподателят изнесъл проповед пред семейството и техни съседи, привлечени от скандала, като ги призовал да променят религията си и да приемат изповядваната от него.

Г-жа Зоунара дала показания, че присъединяването на съпруга ѝ към Петдесятната църква довело до разстройство на семейния ѝ живот. В стремежа си да си обясни неговото поведение, тя няколко пъти посетила църквата и домовете на жалбоподателите. Те, и най-вече вторият и третият жалбоподатели, също я посещавали и я подканяли да се присъедини към църквата им, като твърдели, че тя и децата ѝ са обладани от дявола. В крайна сметка, поради възникналите за нея психологически проблеми, тя скъсала всички връзки с църквата и жалбоподателите.

Апелативният военен съд потвърдил в основната им част присъдите на жалбоподателите, като отказал да възприеме аргументите на защитата, че те просто са упражнявали свое конституционно право. Касационният съд отхвърлил жалбите им.

Резюме на решението на Европейския съд

Жалбоподателите се оплакват от нарушения на чл.чл. 7, 9, 10 и 14 от Конвенцията.

I. Твърдяното нарушение на чл. 7

Жалбоподателите поддържат, че гръцкият закон е в противоречие с принципа за законоустановеност на престъпленията (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), тъй като не дава възможност да се предвиди дали определено поведение би довело до наказателно преследване за прозелитизъм. Според тях,

употребените в закона изрази са толкова неопределени, че обхващат почти всяка възможна форма на практикуван евангелизъм, а и натрупаната въз основа на закона съдебна практика не дава по-голяма яснота.

Като се позовават на решението по делото [*Кокинакис срещу Гърция*](#)¹ (25.05.1993 г., А.260-А, стр. 13, § 18), правителството и Комисията са на становище, че не е налице нарушение на чл. 7.

“Съдът припомня изводите си по споменатото дело *Кокинакис*, че определението на престъплението прозелитизъм, съдържащо се в [приложимия гръцки закон], заедно със създадената съдебна практика по тълкуването и приложението му, задоволяват изискванията за сигурност и предвидимост, поставени от чл. 7. Съдът не е убеден, че положението по гръцкото право е станало по-неясно в периода от по-малко от пет години, изминал от извършването на тази преценка. (...) От това следва, че няма нарушение на чл. 7 от Конвенцията”.²

II. Твърдяното нарушение на чл. 9

Жалбоподателите твърдят, че наказателното производство срещу тях и осъждането им за прозелитизъм представляват нарушение на чл. 9 от Конвенцията. Комисията е приела, че не е извършено нарушение във връзка с мерките, предприети срещу жалбоподателите за прозелитизъм по отношение на военнослужещите, но е намерила, че чл. 9 е бил нарушен във връзка с прозелитизма по отношение на цивилни лица.

A. Намеса

“Съдът намира, и това не се оспорва от страните и от Комисията, че преследването, осъждането и наказването на жалбоподателите за деяния, квалифицирани като прозелитизъм, е съставлявало намеса в упражняването на правата им на “свобода ... да изповядват своята религия или убеждения” (вж. решението по делото *Кокинакис*).”

Б. “Предвидени в закона”

“Съдът напомня, че изразът “предвидени в закона” в чл. 9, т. 2 изисква *inter alia* въпросният закон да бъде едновременно достъпен за индивида и формулиран с достатъчна прецизност, така че да му дава възможност да съобразява поведението си. Съдът препраща към извода си по делото *Кокинакис*, че мерките, предприети срещу жалбоподателя ..., са били “предвидени от закона”. Както вече прие във връзка с чл. 7, Съдът не намира да е установено, че положението по гръцкото право се е променило впоследствие или някаква друга причина да му налага да отстъпи от предишната си преценка. В заключение, разглежданите мерки са били “предвидени в закона” по смисъла на чл. 9, т. 2.”

В. Законна цел

---

¹ Kokkinakis v. Greece

² Решението е взето с мнозинство от 8 гласа срещу 1.

Правителството, с което се е съгласила и Комисията, обосновава действията си срещу жалбоподателите с необходимостта от “защита на правата и свободите на другите, а също и – що се отнася до мерките по отношение на прозелитизма сред военнослужещи – с целта да се предотвратят безредици в армията и по този начин да се защитят обществената безопасност и общественият ред”.

“Като взема предвид обстоятелствата по делото и в частност решенията на националните съдилища, Съдът намира, че оспорваните мерки са преследвали основно законната цел да се защитят правата и свободите на другите (вж. и споменатото по-горе решение по делото *Кокинакис*).”

Г. “Необходима в едно демократично общество”

“Задачата на Съда е да прецени дали действията, предприети срещу жалбоподателите, са оправдани по принцип и пропорционални. За да направи това, Съдът трябва да съпостави изискванията за защита правата и свободите на другите с поведението на жалбоподателите. Тъй като различни фактори следва да се вземат предвид във връзка с прозелитизма сред служещите във военновъздушните сили и този сред цивилните, Съдът ще разгледа двата въпроса отделно.”

1. Прозелитизмът сред военнослужещите

Правителството поддържа, че жалбоподателите са злоупотребили с влиянието, което са имали като офицери от военновъздушните сили, и са извършвали въпросните действия систематично и многократно. Предприетите срещу тях мерки били оправдани от нуждата да се защитят престижът и ефективното функциониране на въоръжените сили и да се опази отделният войник от идеологическа принуда.

Жалбоподателите поддържат, че практикуването на евангелизъм в рамките на отношенията висшестоящ – подчинен не може само по себе си да се приравнява на злоупотреба с доверие. Те подчертават, че военнослужещите са зрели хора, способни да умрат за страната си, и че няма доказателства за използване на служебното положение, за да се упражни принуда или да се посегне върху волята на подчинените им. Да се тълкува чл. 9 като ограничаващ евангелизма до “равнопоставени”, било сериозно ограничаване на религиозната свобода както във въоръжените сили, така и в друга обстановка.

Съдът отбелязва твърдо установеното разбиране, че по принцип Конвенцията е еднакво приложима към военнослужещите и към цивилните граждани. Въпреки това, при тълкуването и прилагането на правилата ѝ в случаи като настоящия, необходимо е да се имат предвид особеностите на военния живот и неговото отражение върху положението на отделните военнослужещи (вж. решенията по делата [Енсел и други срещу Холандия](#)³, 08.06.1976 г., А.22, стр. 23, § 54 и, *mutatis mutandis*, [Григориадес срещу Гърция](#)⁴, 25.11.1997 г., Reports 1997-VII, § 45). В тази връзка Съдът отбелязва, че йерархическите връзки, които са характерни за армията, могат да дадат отражение върху всеки един аспект на

³ Engel and Others v. the Netherlands.

⁴ Grigoriades v. Greece

отношенията между военнослужещите, като направят трудно за един подчинен да отклони опитите за сближаване от страна на лице с по-висок чин, както и да откаже да участва в подет от него разговор. Така онова, на което в цивилния живот се гледа като на безобиден обмен на идеи, които страните са свободни да приемат или отхвърлят, в рамките на военния живот може да се види като форма на тормоз или като упражняване на недопустим натиск, при злоупотреба с власт. Трябва да се подчертае, че не всяка дискусия между лица с различен чин по религиозни или други деликатни въпроси би попаднала в тази категория. Въпреки това, когато се налага от обстоятелствата, предприемането от страна на държавата на специални мерки за защита на правата и свободите на подчинените военнослужещи може да се окаже оправдано.”

Съдът отбелязва, че пред вътрешните съдилища двама от военнослужещите са свидетелствали, че жалбоподателите многократно са се опитвали да ги убедят да променят религиозните си убеждения и да посещават Петдесятната църква. Единият е заявил, че се е чувствал задължен да участва в тези разговори, поради по-високия чин на жалбоподателите, а другият – че опитите им са го притеснявали. “Както е приела и Комисията, няма доказателства жалбоподателите да са използвали заплахи или примамки. Видно е, все пак, че те са били упорити в опитите си и че в резултат на офицерските им чинове споменатите двама военнослужещи са се чувствали принудени и подложени на известен натиск, дори и той да не е бил упражняван съзнателно.”

Съдът отбелязва и изслушаните от Апелативния съд свидетелски показания на третия военнослужещ – г-н Кафкас, който е заявил, че жалбоподателите не са упражнили никакъв натиск върху него. “Въпреки това, Апелативният съд, който е имал възможността да прецени доказателствата, включително поведението на г-н Кафкас и правдоподобността на неговите показания, е потвърдил становището на първоинстанционния съд, че първият и третият жалбоподатели противозаконно са се възползвали от влиянието, което са имали върху свидетеля и което се е дължало на положението и чина им.” Европейският съд отбелязва, че вътрешните съдилища са били в по-добра позиция от него при установяването на фактите по делото и, предвид казаното по-горе във връзка с отношенията на подчинение в армията, застава на становището, че “г-н Кафкас, както и другите двама военнослужещи, трябва да се е чувствал в известна степен принуден или може би дължен да влезе в религиозни дискусии с жалбоподателите, а може би дори и да промени вярата си, като приеме тази на Петдесятната църква”.

“С оглед на това, Съдът счита, че гръцките власти по принцип са имали оправдание да вземат някои мерки, за да защитят военнослужещите с по-нисък чин от неправилен натиск, упражняван от жалбоподателите в желанието им да разпространят религиозните си убеждения. Съдът отбелязва, че предприетите мерки не са били особено сурови и по естеството си са били по-скоро превантивни, отколкото наказателни, тъй като наказанията са подлежали на изпълнение само в случай на ново престъпно деяние в срок от три години. Съобразно всички обстоятелства по делото, Съдът не намира, че тези мерки са били непропорционални.”

Поради това Съдът приема, че не е извършено нарушение на чл. 9 що се отнася до мерките, предприети срещу жалбоподателите за прозелитистки действия спрямо тримата военносслужещи.⁵

2. Прозелитизмът сред цивилните

Правителството твърди, че вторият и третият жалбоподатели са се възползвали от семейните проблеми и отчаянието на сем. Байрамис и на г-жа Зоунара, като по този начин са упражнили противозаконен натиск.

Комисията и жалбоподателите считат, че по отношение на цивилните лица обстоятелствата са сходни с тези по делото *Кокинакис*, тъй като вътрешните съдилища са признали подсъдимите за виновни, без да дадат надлежни обяснения защо намират използваните методи за недопустими. Не е установено, че осъждането им е било “необходимо в едно демократично общество”.

“Съдът напомня, че вторият жалбоподател е осъден ... за това, че един единствен път е проповядвал пред семейство Байрамис и техните съседи, след инцидент, при който е успял да успокои изпаднал в делириозно състояние член на семейството. Заедно с третия жалбоподател, той е осъден и за прозелитизъм пред г-жа Зоунара, която нееднократно се опитвали да обърнат в своята вяра, в период, когато имала семейни проблеми. Съдът намира за решаващо обстоятелството, че цивилните лица, чиято вяра жалбоподателите са се опитвали да променят, не са били подложени на същия вид натиск и принуда, както военносслужещите. В случая на семейство Байрамис и техните съседи, нито едно от събраните доказателства не сочи, че те са се чувствали длъжни да слушат жалбоподателя или че поведението му е било непочтено по какъвто и да било начин. Що се отнася до г-жа Зоунара, пред вътрешните съдилища не е имало спор, че тя първа е потърсила жалбоподателите в опита си да разбере поведението на своя съпруг. Макар и да е явно, че в периода, в който е контактувала с жалбоподателите, тя е била разстроена заради проваления си брак, Съдът не намира за установено психическото ѝ състояние да е било такова, че да е имала нужда от някаква специална защита от техните евангелизаторски действия, нито пък те да са упражнили непочтен натиск върху нея, което се илюстрира и от факта, че тя в крайна сметка е могла да вземе решението да прекрати всички връзки с Петдесятната църква. По тези съображения Съдът не счита, че осъждането на втория и третия жалбоподатели по въпросните обвинения е било оправдано при обстоятелствата на случая. Следователно, налице е нарушение на чл. 9 по отношение на мерките, предприети срещу втория жалбоподател за прозелитистки действия спрямо сем. Байрамис и съседите им, и срещу втория и третия жалбоподатели за прозелитизъм спрямо г-жа Зоунара.”⁶

III. Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията

Подобно на Комисията, Съдът приема, че оплакването по чл. 10 не поставя въпроси, различни от подробно разгледаните по чл. 9.

IV. Твърдяното нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 9

⁵ Решението е взето с мнозинство от 8 гласа срещу 1 по отношение на прозелитизма спрямо двама от военносслужещите и 7 гласа срещу два по отношение на третия.

⁶ Решението е взето с мнозинство от 7 срещу 2 гласа.

Жалбоподателите твърдят, че гръцкият закон срещу прозелитизма се прилага само по отношение на членове на религиозните малцинства в страната, докато нито един от принадлежащите към Православната църква не е бил осъден по него.

Съдът отбелязва, че жалбоподателите “не са представили каквито и да било доказателства, че действащ офицер, опитал се да промени вярата на свои подчинени като ги привлече към Православната църква по начин, подобен на използвания от жалбоподателите, би бил третиран различно”. “Следователно, не е установено нарушение на чл. 14 във връзка с чл. 9 по отношение на прозелитизма сред военнослужещите.”

След като е намерил нарушение на чл. 9 по отношение на втория и третия жалбоподатели в случаите на прозелитизъм сред цивилни лица, Съдът приема, че не възниква отделен проблем по чл. 14 във връзка с чл. 9.⁷

Съдът постановява правителството да заплати на втория и третия жалбоподатели обезщетение за неимуществени вреди в размер на 500 000 драхми за всеки от тях и общо 6000 британски лири разноски, след приспадане на сумата, отпусната за осигуряване на безплатна правна помощ.

---

⁷ Решението по този въпрос е единодушно.